

KASVATUSTIETEELLISEN KESKUSLAITOKSEN PERUSTAMISSUUNNITELMIEN HISTORIAA

Eino Viitasaari

1. *Alkuhuomautuksia*

Kasvatustieteellisen keskuslaitoksen aikaansaamiseksi maahamme on toimittu jo useita vuosikymmeniä. Sen työn vaiheilla monet kunnioitetut koulumiehemme ovat harmaantuneet tai riveistä poistuneet. He ovat yrittäessään tuota laitosta toteuttaa luoneet kappaleen epävakaisten aikamme kouluhistoriaa.

Tämän kirjoituksen tarkoitus on katsauksen muodossa tuoda esille joitakin tapahtumia tuosta historiasta. Aikaisemmin ei »Koulu ja menneisyys» ole sitä tehnyt, vaikka Suomen Kouluhistoriallinen Seura on tuon historian joissakin vaiheissa osatekijänä siihen mukaan joutunut.

Suomen kasvatustieteellinen yhdistys toimikuntineen ja kouluhallitus työvaliokuntineen ovat vastuksista huolimatta yhä uudelleen ja uudelleen kasvatustieteellisen keskuslaitoksen perustamiseksi tehneet aloitteita. Kasvatustieteellinen yhdistys on niihin osallistuessaan aikakauskirjassaan tapauksia käsitellyt. Nyt kun jälleen olisi aika odottaa virallisia toimenpiteitä ko. keskuslaitoksen luomiseksi, on ehkä paikallaan, että aikakauskirjamme »Koulu ja menneisyys» tätä historiaa valottaa.

Valtioneuvosto asetti huhtikuun 11. päivänä 1946 komitean käsittelemään kasvatustieteellisen keskuslaitoksen pe-

rustamiseen liittyviä kysymyksiä sekä valmistamaan laki- ja asetusehdotuksen mainittua laitosta varten. Komitea esitti valtioneuvostolle perustamishdotuksen mietinnössään saman vuoden elokun 22. päivänä. Siinä oleva historiallinen katsaus on seuraavassa esityksessä lyhentäen selostettu.

2. *Kasvatusopillisen kirjaston ja lukusalin perustaminen*

Uskomme, että yhteiskunta arvioi ja taloudellisesti tukee erilaisia hankkeita ja laitoksia niistä sille koituvan hyödyn mukaisesti. On asioita, joiden edistämisestä tulevat edut havaitaan selväksi ilman suurempia selityksiä. Niitä myös helposti tuetaan. Mutta hitaasti autetaan alkuun sellaisia laitoksia, joiden tarpeellisuus tajutaan vasta silloin, kun ne ovat toiminnassa saaneet osoittaa hyödyllisyytensä.

Tähän viimeksi mainittuun luokkaan kuulunee kasvatus-tieteellinen keskuslaitos, joka monista yrityksistä huolimatta on meillä jäänyt toteuttamatta. Sen aikaansaamiseksi on työskennelty vuosikymmeniä. Perustamisyrityksiin tutustuttaessa voidaan niitä seurata kolmen eri suunnitelman vaiheilla. Ne ovat:

yllä mainittu kasvatusopillisen kirjaston ja lukusalin perustaminen,

koulumuseon perustamishanke,

kasvatustieteellisen keskuslaitoksen perustamissuunnitelma.

Ensiksi mainittu suunnitelma lähti viriämään Suomen Kasvatusopillisen Yhdistyksen piiristä. Helsingiläinen koulunrehtori *Ernst Lagus* esitti vuonna 1888 yhdistyksen aikauskirjassa suunnitelman koulujen hallussa olevien kasvatusopillisten teosten kokoamiseksi yhdeksi kirjastoksi ja sen yhteyteen järjestettävän lukusalin aikaansaamiseksi.

Aloitteen tekijä Ernst Wilhelm Lagus syntyi Helsingissä tammikuun 7. päivänä 1859. Vuodesta 1884 alkaen hän toimi kielten ja kirjallisuuden opettajana useissa helsinki-

*Rehtori
Ernst Vilhelm Lagus.*

läisissä oppikouluissa. Hänen erikoinen persoonallisuutensa tuntui leimaa-antavalta Helsingin yksityiselle ruotsalaiselle tyttökoululle, jossa hän toimi rehtorina. Koulu sai nimen Laguksen koulu. Hän kuoli syyskuun 14. päivänä 1923. — Muistokirjoituksessa (Suomen Kasvatusopillisen Yhdistyksen aikakauskirjassa v. 1923/ss. 240—246) kirjoittaa V. T. Rosenqvist rehtori Laguksesta seuraavaan tapaan: Missä yksilölliset piirteet saavat kypsyä ja jäädä kehitystä muodostamaan, siellä ne jättävät jäljet siihen työkenttään, josta versoavatkin. Ernst Lagus oli useassa katsannossa erikoinen persoonallisuus ja jälkiä jättämättä ei hänen tiensä läpi elämän ole kulkenut. — Hän säilyy aina muistossa omalaa-tuisena suunnitelmista rikkaana persoonana.

Nuo muutamat rivit antavat erikoispiirteen rehtori Laguksen luonteesta. Niitä vastaan katsoen tuntuu ymmärrettävältä, että hän jo heti opetustyönsä aloittaessaan havaitsi pedagogisen kirjaston puuttumisen sellaiseksi haitaksi, josta

hänen ennen muita tuli tuoda julki ajatuksensa. Hänen kirjastoa koskeva esityksensä sai myönteisen vastaanoton. Vuonna 1889 kasvatustieteellinen yhdistys koetti saada aikaan hänen ehdotuksensa mukaisen kirjaston ja lukusalin. Vuonna 1892 vahvistettiin kirjastolle ja lukusalille säännöt. Sen lyhytikäiseksi muodostuneesta toiminnasta kerrotaan kasvatustieteellisen yhdistyksen juhla-julkaisussa muutamalla rivillä: »Lukusali ja kirjasto toimikin jonkin aikaa — aikakauskirjassa on kahden vuoden vuosikertomukset (1893, s. 46 ja 1894, s. 242), mutta varojen puutteessa ei niitä voitu pitempää aikaa ylläpitää. Vuonna 1898 otettiin kysymys uudelleen P. Nordmanin aloitteesta käsiteltäväksi siinä muodossa, että yhdistykselle hankittaisiin oma huoneisto, johon kirjasto ja lukusali sijoitettaisiin.¹

Kasvatustieteellinen yhdistys asetti tällöin toimikunnan kirjasto- ja lukusali-asiasta lausuntoa antamaan sekä laatimaan toteuttamissuunnitelmaa. Saatuaan toimikunnalta ehdotuksen yhdistys anoi senaatilta, että perustettavaksi aiotulle kasvatustieteelliselle kirjastolle ja lukusalille myönnettäisiin 5.000 markan erä perustamiskuluihin ja vuosittain 2.000 markan määräraha sekä asiaankuuluvat varat palkkausmenoihin; samalla pyydettiin sille huoneistoa rakenteilla olleesta tieteellisten seurojen talosta.

Anomuksen johdosta seurasivat toimenpiteet: senaatti pyysi kouluhallituksen lausuntoa; kouluhallitus tiedusteli eräiden Helsingin koulujen opettajakuntien mielipidettä, olisivatko ne voineet luovuttaa koulujensa kirjastoa yhteistä kirjastoa varten ja olisivatko koulut voineet antaa osan määrärahoistaan sen ylläpitämiseksi sekä olisiko kouluissa ollut huoneistoa sen varalle. Vastaus oli kielteinen. Kouluhallitus yritti ajaa asiaa jättämällä sitä koskevan anomuksen hänen majasteettinsa harkittavaksi, mutta hanke ei niinkään toteutunut.

¹ *Niilo Kallio*: Suomen Kasvatustieteellinen Yhdistys 1863—1938 s. 22.

Kasvatusopillinen yhdistys työskenteli tuohon aikaan jatkuvasti (niin kuin se vieläkin työskentelee) tämän kirjasto- ja lukusalihankkeen hyväksi. Vuonna 1904 liitettiin edellisiin myös koulumuseon perustamishanke ja valittiin toimikunta laatimaan perustamissuunnitelmaa. Toimikunnan antaman lausunnon mukaisesti esitettiin kouluhallitukselle kirjaston ja lukusalin aikaansaamista koskeva toivomus v. 1906. Asiantuntijana oli käytetty rehtori Lagusta, hän ei katsonut tässä vaiheessa voivansa esittää koulumuseon perustamis-asiaa. Tulosta ei saavutettu.

Virallisten aloitteiden teko kasvatusopillisen kirjaston ja lukusalin aikaansaamiseksi lakkasi pariksi vuosikymmeneksi. Ne tulivat esille uudelleen vasta v. 1930, tällä kerralla jonkinlaiseen tulokseen johtaen. Kahta vuotta tätä aikaisemmin oli tri A. A. Koskenjaakko esittänyt opettajaneuvoston oppikouluosastossa lausumaa varten asiassa seuraavan alustuksen: »Opettajaneuvosto pyytää Kouluhallitusta harkitsemaan, eikö olisi mahdollista perustaa erikoista kasvatusopillista keskuskirjastoa, johon hankittaisiin tärkeimmät alaa koskevat teokset, aikakausjulkaisut ja oppikirjat ja joka olisi määräaikoina näitä kysymyksiä harrastavien kansalaisten käytettävänä». Alustuksessa on mainittu ainoastaan *kasvatusopillinen kirjasto*. Hankkeen osatoteuttaminen oli otaksuttavasti helpommin ajateltavissa. Opettajaneuvosto hyväksyi ehdotuksen yksimielisesti, mutta teki siihen lisäyksen, »että ehdotus olisi otettava edelleen käsiteltäväksi kasvatusopillisessa yhdistyksessä.»¹ Kasvatusopillinen yhdistys esitti vuotta myöhemmin kouluhallitukselle toivomuksen, että se tekisi voitavansa määrärahojen saamiseksi suunnitellulle kirjastolle, samalla yhdistys ilmoitti luovuttavansa hallussaan olevan kirjakokoelmansa kirjaston aluksi.

¹ Kasvatustieteellistä keskuslaitosta suunnittelevan komitean mietintö. Eripainos Kasvatusopill. aikakauskirjasta n:o 3/46 s. 6. Seuraavissa lainauksissa merkitty lyhennettynä K.mietintö.

Historian uusi kymmenluku alkoi näin kasvatustieteellisen kirjaston ja lukusalin perustamisasialle myönteisissä merkeissä. Kouluhallitus asetti valiokunnan tätä asiaa käsittelemään. Valiokunnan ehdotuksen saatuaan kouluhallitus lähetti vuoden 1935 alussa Suomen kasvatustieteelliselle yhdistykselle, Suomen kansakoulunopettajain liitolle, Suomen valtionoppikoulunopettajain liitolle, Kansakoulunopettajain jatko-opintoyhdistykselle, Yksityisoppikoulunopettajain yhdistykselle, Suomen alakoulunopettajain liitolle, Uuden kasvatuksen yhdistykselle ja Finlands svenska folkskollära rföreningille kehoituksen, että nämä valitsisivat edustajansa kasvatustieteellisen lukusalin johtokuntaan. Kirjelmässä pyydettiin yhdistyksiä myös harkitsemaan, kuinka suurella summalla ne voisivat osallistua lukusalin aiheuttamiin kustannuksiin.

Yhdistykset ilmoittivat osallistuvansa kuluihin yhteensä 8.500 markalla ja ilmoittivat valinneensa edustajat johtokuntaan. Opetusministeriö myönsi vuoden 1935 menoihin 6.000 markkaa ja suostui antamaan koeluseon kirjastohuoneen lukusaliksi, Helsingin kaupunki myönsi 3.000 markkaa ja valitsi myös edustajansa johtokuntaan.

Kirjaston toiminnan alkamista kuvaa lähemmin virallisesti Uudelle Suomelle (2. 2. 1936) annettu selostus seuraavasti: »Tammikuun alussa v. 1930 asetti kouluhallitus valiokunnan käsittelemään kysymystä *kasvatustieteellisen keskuskirjaston* perustamisesta. Valiokuntaan tulivat kouluneuvos *E. J. Tammio*, kouluneuvos *K. A. Franssila*, kouluneuvos *K. A. Laurent* ja kamreeri *H. V. Lehtoniemi*. Kouluneuvos Tammion kuoleman johdosta tuli valiokunnan jäseneksi v. 1934 kouluneuvos *Niilo Kallio*. Valiokunta ehdotti aluksi ryhdyttävän toimenpiteisiin kasvatustieteellisen lukusalin aikaansaamiseksi ja valiokunnan ehdotuksesta kouluhallitus päätti viime vuoden alussa lähettää eri opettajayhdistyksille ja liitoille ym. kirjelmän, missä kehoitettiin yhdistyksiä valitsemaan edustajansa johtokuntaan ja varaa-

*Osastopäällikkö
Niilo Kallio.*

maan varoja lukusalin ylläpitoa varten. Yhdistykset suos-
tuivatkin esitykseen ja kun opetusministeriöltä saatiin lisää
varoja, avattiin lukusali maaliskuun 15. pnä Koelyseon
kirjastohuoneessa. Saadakseen vähitellen aikaan myöskin
pedagogisen keskuskirjaston kehoitti lukusalin johtokunta
sanoma- ym, lehdissä lahjoittamaan kasvatusopilliseen kes-
kirjastoon sopivia teoksia. Kirjastoon kertyikin runsaasti
kirjoja, niin että niitä oli viime joulukuun alussa yli 3.000
nidettä. Jo nykyään, vaikka koelyseolle väliaikaisesti sijoit-
etun tulevan padagogisen keskuskirjaston alku on sangen
vaatimaton, on ollut huomattavissa, että normaalilyseoitten
opettajakandidaatit käyvät kirjastossa lukemassa niitä kas-
vatusopin kirjoja, joita pari johtokunnan jäsentä on jättänyt
lukusalissa käytettäväksi. Kun pedagoginen tutkimus on
keskittynyt Helsinkiin, on kasvatusopillinen keskuskirjasto
ja lukusali valiokunnan mielestä sijoitettava Helsinkiin.

Mutta jotta niistä olisi hyötyä koko maalle, olisi kirjojen lainaus myöskin järjestettävä postitse tapahtuvaksi».

Suomen Kouluhistoriallisella Seuralla on myös osuutensa alkaneen keskuskirjaston aikaansaamisessa, vaikka seuran osuutta »Kasvatustieteellistä keskuslaitosta suunnittelevan komitean mietinnössä» (s. 10) väheksytään: »Koulumuseoyhdistyksen sijaan perustettiin 1935 Suomen kouluhistoriallinen seura, jonka toiminta on ollut hiljaista rajoittuen melkein yksinomaan vuosikirjan »Koulu ja menneisyys» toimittamiseen». Kouluhistoriallisen seuran osuudesta sanottakoon, että seura sai koulumuseoyhdistykseltä 4.000 nidettä käsittävän kirjaston, mutta *sen kunnostamisen ja luetteloinnin seura järjesti* samalla kun se koulumuseon aikaansaamiseksi työskennellessään on näiltä osilta pitänyt yllä pyrkimystä saada maahamme kasvatustieteellinen keskuslaitos. Haltuunsa ottamaa *kirjastoa seura on myös kartuttanut* ja oli se lukumääräisesti lähes yhtä suuri kuin perustettu keskuskirjasto, johon se vuonna 1937 liitettiin. Edellisen selostuksen lisäksi esitettäköön seuraavat päivälehtien maininnat. Helsingin Sanomat, 11. 9. 1937: »*Uusi kirjasto syntynyt. Kahden eri kirjaston johdosta, Koelyseossa nähtävänä useita harvinaisuuksia, mm. Horatiuksen runokokoelma vuodelta 1577*». »Eilen illalla sopivat Suomen Kouluhistoriallinen Seura ja Suomen Kasvatusopillinen yhdistys Koelyseossa niistä yksityiskohdista, jotka aiheutuvat ensinmainitun seuran kirjaston luovuttamisesta viimeksimainitun yhdistyksen kirjaston yhteyteen. — Vaikka seura luovuttikin kirjastonsa yhdistettäväksi *kasvatusopillisen kirjaston lukusaliin*, säilytti seura kuitenkin omistusoikeutensa teoksiin. Näin saatiin kokoon huomattava kirjasto kouluhistorian alalta. — Kasvatusopillisessa kirjastossa, ja lukusalissa, joka nyt saa mm. edellämainitut harvinaisuudet huostaansa, on ennestään noin 5.000 nidosta. — Lukusaliin tulee tällä hetkellä noin 150 kasvatusopillista ja lasten aikakauskirjaa, niistä 60 ulkomaa-laista. Laitos on tarkoitettu pohjaksi laajemmalle kasvatus-

opilliselle keskuslaitokselle, jonka perustamisesta kouluhallitus on pari kertaa tehnyt ehdotuksen, mutta johon tarkoitukseen ei ole myönnetty määrärahoja. Tähän laitokseen on suunniteltu perustettavaksi eri osastoja, nimittäin keskuskirjasto, lukusali, koulumuseo, kuvasto (skioptikonkuvia ja filmejä), havaintovälinenäyttelyosasto ja kasvatustieteellinen tiedonantolaitos.»

Edellä lainatut selostukset osoittavat, että myös kouluhistoriallinen seura on ollut työssä mukana keskuskirjastoa pystytettäessä. Selostuksen loppulauseesta selviää myös, että kirjaston johtokunnalla oli valmiina suunnitelmat, joiden tuloksena maahamme olisi keskuskirjaston alkusiemenestä kehitetty kasvatustieteellinen keskuslaitos, jos eivät paria vuotta myöhemmin vyörynsä alkaneet suurtaapahtumat olisi suunnitelmia katkaisseet. Näiden kirjastojen yhtymisestä on Uusi Suomi, 14. 10. 1937 julkaissut seuraavan seuran sihteerin A. Tynellin haastattelun: »Suomen Kouluhistoriallinen Seura, jonka tarkoituksena on kouluhistoriallisen harastuksen synnyttäminen ja levittäminen, on tänä syksynä päässyt toiminnassaan aimo askelen eteenpäin. *Seuran jäsenethän ovat jo monena vuonna keränneet vanhoja, kouluhistoriallisissa mielessä arvokkaita kirjoja ja esineitä.* Tähän mennessä on seuran toimintaa haitannut suuresti se seikka, että sopivan huoneiston puutteessa on ollut vaikea saada näin syntynyttä kokoelmaa sijoitetuksi ja keskitetyksi yhteen paikkaan. Nyt, kun seura on sopinut yhteisestä toiminnasta Suomen kasvatustieteellisen yhdistyksen kanssa, on seuran kirjasto, joka sisältää yli 4.300 teosta, sijoitettu Arkadian Koelyseossa sijaitsevan kasvatustieteellisen kirjaston yhteyteen, ja ainakin tähän mennessä on tämä järjestely tyydyttänyt kumpaakin yhdistystä. Myöskin museoesineiden keräystä on jatkettu edelleenkin ja seuralla onkin jo melko huomattava alku kouluhistoriallista museota varten. — Luovutetussa kirjastossa on paljon harvinaisuuksia, joukossa hyvinkin vanhoja teoksia. Mainittakoon vain esim. v. 1559

Diodoruksen latinankielinen historiateos, sekä v. 1577 painettu Horatiuksen latinankielinen runokokoelma. Myöskin on siellä arabiankielestä käännetty, v. 1585 painettu ranskan-kielinen koraani. — »

Kirjastossa oli kirjastonhoitajan antaman luettelon mukaan perustamisvuoden päättyessä 3.025 nidettä, vuonna 1942 niitä oli 14.000 ja lainauksia tehtiin 611, vuonna 1945 oli kirjojen luku 16.000 nidettä. Lainausten luku nousi v. 1949 ensi kerran yli tuhannen ja oli 1083. Kirjojen luku vuoden 1955 päättyessä oli 23.800 ja lainausten luku 2.320. Vuonna 1956 olivat luvut 24.300 nidettä sekä 1.036 lainausta. Aikauskirjoja tuli lukusaliin v. 1950 79 kpl, seuraavana vuonna 82 ja vuoden 1956 päättyessä 86 vuosikertaa, niistä n. puolet ulkolaisia sekä tilauksella että vaihtokappaleina saatuja. Lukusalissa kävi vuoden 1954 aikana 1406, vuoden 1955 aikana 1.222 ja vuoden 1956 aikana 1.036 lukijaa. Kirjastoa hoitaa osatyönä maisteri Lauri Ylistalo, hänellä on kaksi apulaista.

3. Koulumuseohanke.

Harrastuksen lisääntyessä kasvatustyötä kohtaan heräsi myös koululaitoksen historiaa kohtaan harrastus. Se ilmeni käytännöllisenä, koulumuseon perustamishankkeena. Vuonna 1893 »Suomen kansakoulunopettajain ja naisopettajain yhdistyksen» S. K. Liiton paikallisosastoissa näistä kysymyksistä keskusteltiin. Yhdistys oli vasta silloin perustettu ja sen ensimmäiset paikallisosastoille lähetetyt keskustelukysymykset olivat »1. Aineiston keräämisestä Suomen kansanopetuksen historiaan, 2. Koulumuseon perustamisesta Suomeen.»¹ Tällöin ei vielä mitään käytännöllisiä tuloksia keskustelusta näytä koituneen.

Oppikoulunopettajat keskustelivat koulumuseoasiasta

¹ J. O. Metsikkö, Niko Oksanen: S. K. Liitto, Piirteitä 50 vuot. toiminnasta. s. 36.

Vaasan kokouksessaan neljä vuotta myöhemmin. Siitä lähtenyt aloite sai kasvatusopillisen yhdistyksen asettamaan valiokunnan sitä edelleen kehittämään. Valiokunta ei kuitenkaan ehtinyt vielä tehtävänsä aloittaa, kun kouluhallitus ryhtyi asiassa toimimaan. Kouluhallitus kehoitti (v. 1905) kasvatusopillista yhdistystä antamaan lausuntonsa museon järjestämisasiasta. Kouluhallitus oli muuttanut silloin suomalaisen normaalilyseon entiseen rakennukseen, josta se olisi voinut museon käytettäväksi luovuttaa kolme huonetta. Kasvatusopillinen yhdistys antoi lausuntonsa, kouluhallitus teki senaatille esityksen, että museolle myönnettäisiin 6.000 markan vuosittainen ja perustamiskuluihin 3.000 markan kertakaikkinen määräraha. Liekö määräraha ollut liian suuri tai lausunnossa kirjaston ja lukusalin tarpeellisuus osoittautui museota tärkeämmäksi, varoja ei myönnetty.

Tässäkin asiassa oli kouluhallitus edelleen toimielias, se uudisti anomuksensa v. 1913, mutta sekään ei johtanut tulokseen.

Suomen opettajayhdistys (S. K. L.) teki v. 1916 vuorostaan aloitteen koulumuseon aikaansaamiseksi. Se asetti toimikunnan, johon kutsuttiin jäseniksi myös oppikoulunopettajia. Tämä toimikunta ehdotti, että museon perustamista ja ylläpitoa varten perustettaisiin yhdistys. Ehdotuksen mukaisesti perustettiin lokakuun 13. päivänä 1917 Suomen koulumuseoyhdistys. Senaatti myönsi museota varten 500 markan avustuksen, kouluhallitus luovutti yhden huoneen sen käytettäväksi. Museo olisi tarvinnut suuremman tilan, mutta sen varat eivät huoneiston vuokraamiseen riittäneet, museoyhdistyksen toiminta laimeni ja se päätti kokouksissaan maaliskuun 22 päivänä ja toukokuun 22 päivänä v. 1933 lakata toimimasta.

Museoyhdistyksen työn jatkaja Suomen Kouluhistoriallinen Seura kartutti museoarkistoa, kirjastoa ja kalustoa, mutta varsinkin viimeksimainitun suhteen on sen kokoamispa-

*Kouluhistoriallisen seuran esimies,
kouluneuvos Urho Somerkivi.*

kan puute ollut voittamattomana vastuksena. Sota-aikana kalustoa hävisi. Tallessa oleva museoaineisto on edelleen Töölön Yhteislyseon ullakolla vastaisuudessa toteutettavan koulumuseon perusaineiksena. Asian hyväksi toimitaan. Viimeksi on kouluhistoriallisen seuran esimies, kouluneuvos Urho Somerkivi esittänyt vetoamuksen kouluväelle museoasiassa. Opettajain Lehdessä n:o 10/9. 3. 1957 hän huomauttaa: » — on tehty useita yrityksiä huoneiston saamiseksi, mutta ne eivät ole johtaneet tuloksiin. Tilanne on ollut valitettava, sillä museoon sopivaa tavaraa tuhoutuu jatkuvasti. — Olisi toivottavaa, että kouluilla tutkittaisiin ullakot ja muut säilytyspaikat, jotta nähtäisiin, löytyykö sieltä museoon kelpavaa materiaalia. Kouluille on tänä talvena lähetetty kirje, jossa asiaa on tarkemmin selostettu. — Suomen Kouluhistoriallinen Seura, jonka toimialaan koulumuseohanke läheisesti kuuluu, vetoaa vakavasti kaikkiin opettajiin. Kansakoulunopettajisto on aikaisemmin osoittanut lämmintä kiinnostusta asiaa kohtaan ja sen toivotaan nykyin tekevän voitavansa.»

4. Kasvatustieteellisen keskuslaitoksen perustamissuunnitelma

Kasvatusopillisen kirjaston ja lukusalin sekä koulumuseon perustamiseksi toimittaessa on jouduttu toteamaan, että mikä näistä laitoksista joskus saataisiinkin, olisi sen perustaminen vain osaratkaisu ja alku keskuslaitoksen rakentelun pohjaksi. Jo vuonna 1906 kasvatusopillisen yhdistyksen kouluhallitukselle antamasta lausunnosta ilmenee, että pyrkimyksenä oli saada enemmän kuin koulumuseo tai pelkkä kirjasto. Silloisen lausunnon kirjoitti rehtori Ernst Lagus ja siinä selvitettiin kirjaston ja lukusalin tarpeellisuutta. Koulumuseo katsottiin voitavan perustaa myöhemmin. Siihen myös käytännössä asioita järjestettäessä tultiin. Kymmenisen vuotta myöhemmin aikaansaatu vajavainen, kitulias koulumuseo osoittautui osaratkaisunakin vähäiseksi pyrittäessä kohti keskuslaitosta.

Noin pari vuosikymmentä museoyrityksen toteutumisesta kului, ennen kuin valmistelut suurempia yrityksiä varten olivat valmiit. Sinä aikana suunnitelmat kasvatustieteellistä keskuslaitosta varten näyttävät muotoutuneen sen perustamiseen kelpoisiksi.

Edellä on jo mainittu, että kouluhallitus oli vuonna 1930 asettanut valiokunnan *kasvatusopillisen keskuskirjaston* perustamiskysymystä käsittelemään. Tämän valiokunnan perusteluun yhtyen kouluhallitus jätti joulukuun 21 päivänä 1935 valtioneuvostolle esityksen *kasvatustieteellisen keskuslaitoksen* perustamisesta. Tapauksen johdosta sanomalehdille annetusta virallisesta selostuksesta ilmenee, kuinka *keskuskirjastoa* suunniteltaessa päädyttiin ehdotukseen *keskuslaitoksen* perustamisesta. Siitä selviää myös tuon laitoksen rakenne ja tarkoitus. Edellä on jo lainattu alkiosa ko. Uuden Suomen 2. 2. 1936 uutisesta. Sen loppuosa on seuraava: »Kun kasvatusopillista keskuskirjastoa ja lukusalia varten on suunniteltava oma erikoinen rakennuksensa,

on valiokunnan mielestä välttämätöntä harkita myös muita tarpeita, joita maamme pedagogisella toiminnalla on yleisemmältä kannalta katsottuna. Komitean mielestä pitäisi tulevaan kasvatustieteelliseen keskuslaitokseen sijoittaa keskuskirjasto, lukusali, koulumuseo, näyttelyosasto, kuvaosasto ja kasvatustieteellinen instituutti. Valiokunnan laskelmien mukaan tarvittaisiin laitoksen vuotuisiin menoihin n. 113.800 mk. — Valiokunnan mielestä olisi ensi sijassa kehitettävä pedagogista keskuskirjastoa ja lukusalia, jotka jo ovat väliaikaisesti toiminnassa. Tämän yhteydessä olisi kehitettävä myös pedagogista instituuttia, jonka toiminta ei aluksi vaadi laajempaa huoneistoa, sekä koulumuseota, jota varten on jo kerätty melkoinen määrä maamme kouluhistoriaa valaisevia esineitä.

Mitä erikoisesti näiden laitoksien toimintaan vuonna 1936 tulee, lienee tällöin rajoitettava yksinomaan kasvatustieteellisen keskuskirjaston ja lukusalin ylläpitoon ja kehittämiseen. Tässä suhteessa valiokunta kannattaa lukusalin johtokunnan anomusta, että raha-arpajaisten voittovaroista myönnettäisiin lukusalin ja sen yhteydessä olevan kirjaston vuoden 1936 menoihin 35.000 mk. Tällä määrärahalla voitaisiin ylläpitää lukusalia sekä järjestää vaatimaton käsikirjasto lukusalin yhteyteen.

Vuoden 1937 tulo- ja menoarvioon olisi kuitenkin varattava suurempi määräraha. Tällöin olisi keskuskirjaston ja lukusalin hoito saatava vakinaiselle kannalle, joten olisi perustettava kirjastonhoitajan virka ja kirjastoapulaisen ja vahtimestarin toimet. Samana vuonna olisi saatava perustetuksi myös kasvatustieteellinen instituutti. Jotta mainittu laitos kohta alusta lähtien vastaisi tarkoitustaan, olisi sen johtajaksi ja samalla koko laitoksen ylijohtajaksi saatava pedagogisiin kysymyksiin mahdollisimman monipuolisesti perehtynyt sekä tieteellisesti koulutettu henkilö. Laitoksen johtajan, jota kutsuttaneen professoriksi, pitäisi keskittää koko huomionsa laitoksen toimintaan ja kehittämiseen, ja

näin ollen olisi hänelle varattava sellainen palkka, mikä tieteellisen laitoksen johtajalle yleensä maksetaan.

Mitä laitoksen sijoittamiseen tulee, voitaneen se 1937 edelleenkin sijoittaa koelyseon, jossa nyt on esim. koulumuseon varaston hallussa 2 huonetta. Kurki-yhtiön hallussa 1 huone ja suksimuseon hallussa 2 huonetta. Vuoden 1937 menot nousisivat yht. 200.000 markkaan.

Valiokunta ehdottaa siis, että kouluhallitus esittäisi valtioneuvostolle, että valtioneuvosto päättäisi perustaa kasvatustieteellisen keskuslaitoksen, joka aloittaisi toimintansa heinäkuun 1 p:nä 1937, että mainittuun laitokseen aluksi perustettaisiin neljä osastoa: kasvatustieteellinen keskuskirjasto, kasvatustieteellinen lukusali, koulumuseo ja kasvatustieteellinen instituutti, että laitos toistaiseksi sijoitettaisiin koelyseon rakennukseen lyseon rehtorin osoittamiin huoneisiin, että kouluhallituksen tehtäväksi annettaisiin tarvittavien laki- ja asetusehdotusten valmistaminen ja että vuoden 1937 tuloja menoarvioon varattaisiin kasvatustieteellistä keskuslaitosta varten 200.000 mk».

Edellä selostettuun ehdotukseen sisältyi siis ensimmäisen kerran täydellisen keskuslaitoksen perustaminen. Sen esittämisestä on kulunut kaksikymmentä vuotta. Se ei johtanut suunnitelman toteuttamiseen silloin eikä myöhemminkään. Tosin se oli lähellä toteutumistaan ennen sotia. Kouluhallitus uudisti pyyntönsä sen perustamisesta vuonna 1939 vuoden 1940 tulo- ja menoarvioesityksensä yhteydessä. Eduskunta hyväksyi vuodeksi 1940 määrärahan keskuslaitoksen perustamista ja ylläpitoa varten, mutta sodan takia se poistettiin.

Opettajaneuvosto käsitteli kasvatustieteellisen keskuslaitoksen perustamisasiaa vuonna 1938. Siitä esitti alustuksen opikouluosastossa kouluneuvos Niilo Kallio ja opettajaneuvosto hyväksyi hänen esittämänsä ponnen: »Opettajaneuvosto pitää välttämättömänä, että valtio perustaa Helsinkiin Kasvatustieteellisen keskuslaitoksen, joka tutkimus- ja

tiedonantolaitoksen, kasvatusopillisen kirjaston ja lukusalin, koulumuseon sekä näyttely- ja kuvaosaston avulla hoitaisi maamme kasvatus- ja opetusolojen kehittämisen kannalta tärkeitä tehtäviä. Jotta perustettavan laitoksen suhde Helsingin yliopistoon sekä Jyväskylän kasvatusopilliseen korkeakouluun saataisiin kaikin puolin selvitetyksi, olisi asetettava valtion komitea.»¹

Opettajaneuvoston kansanopetusosastossa esitti opettaja J. O. Metsikkö tätä asiaa koskevan alustuksen ja opettajaneuvosto hyväksyi samaan aikaan myös hänen esittämänsä ponnet: »Opettajaneuvosto pyytää Kouluhallitusta 1. harkitsemaan, olisiko tarpeellista asettaa erityinen lautakunta kansakoulutyön uudistamisen ja sitä tarkoittavan kokeilun ohjaamista varten; 2. tarpeen mukaan järjestämään lisää kokeilukouluja ja -luokkia jotta kansakoulumme pysyisi ajan pedagogisten virtausten tasalla tulematta silti koko alaltaan jonkun erityisen seikan kokeilukentäksi, samalla kuin yksityiselle opettajalle suodaan tarkastajan suostumuksin mahdollisimman runsaasti harrastamaansa kokeiluun tilaisuutta; 3. valvomaan oppilaille tarkoitettujen kouluvälineiden laatua, samoin kuin oppikirjojakin».²

Viimeisen sotavuotemme alussa 3—5. 1. 1944 pidetyssä opettajaneuvoston kokouksessa esitti opettaja Niko Oksanen alustuksen kasvatustieteellisen *tutkimuslaitoksen* perustamisesta. Hän lausui mm. seuraavaa: »Jo pitemmän ajan on ollut vireillä kasvatusopillisen tutkimuslaitoksen aikaansaaminen pääkaupunkiin. Tarvetta tällaisen perustamiseen on tunnettu erikoisesti jatko-opintoja suorittavien kansakoulunopettajain piirissä. Asiasta on keskusteltu kansakoulun- ja oppikoulunopettajain järjestöissä ja kouluviranomaistenkin keskuudessa po. laitoksen perustamisen tarve on ollut tunnettu. Eri opettajajärjestöjen toimesta on aikaansaatu v. 1935 perustettu Kasvatusopillinen kirjasto ja lukusali, jonka toi-

¹ ² K. mietintö ss. 11—12.

minnan tukemiseksi perustettiin v. 1938 erityinen säätiö, jossa ovat edustettuina — paitsi johtavia suomen- ja ruotsinkielisiä kansa- ja oppikoulunopettajien järjestöjä — myös Kouluhallitus ja Helsingin kaupunki.

Kasvatusopillista kirjastoa ja lukusalia on voitu pitää toiminnassa niiden vaatimattomien avustusten turvin, joita valtio, Helsingin kaupunki ja säätiöön kuuluvat yhdistykset ovat sille vuosittain antaneet. Tällä tavoin saaduilla varoilla on palkattu laitokselle sivutoimellinen kirjastonhoitaja, ostettu vuosittain joukko koti- ja ulkomaalaista kasvatusalan kirjallisuutta ja tilattu koti ja ulkomaalaisia kasvatusta käsitteleviä aikakauslehtiä, mikäli niitä ei ole saatu lahjoina tai Kasvatusopillisen aikakauslehden vaihtokappaleina. Laitos on ollut yleisölle auki kolme kertaa viikossa. — Vuoden 1940 valtion ensimmäisessä menoarviossa olikin tämän suunnitelman toteuttamista varten laitokselle ehdotettu 132.000 markan määräraha, mutta sodan syttymisen johdosta määräraha sittemmin poistettiin talousarviosta. — — — Kasvatusopilliselle laitokselle tulisi avautumaan monia muitakin tehtäviä. Kasvatusopillisen kirjaston ja lukusalin yhteydessä on jo nyt Koulumuseoyhdistyksen vaatimaton omaisuus. Koulumuseon ja pysyväisen koulunäyttelyn aikaansaaminen pääkaupunkiin ovat ajankohtaisia kysymyksiä, joiden järjestäminen ei sietäisi viivyttelyä. Paljon arvokasta koulumuseoon kuuluvaa menee vuosien kuluessa saavuttamattomiin. Sota on tässä suhteessa tehnyt Karjalassa suurta tuhoa. Myöskin opetuselokuvatoiminnan järjestäminen ja ohjaaminen ovat asioita, joita po. laitos voisi hoitaa muun tehtävänsä ohella.

Kasvatusopillisen tutkimuslaitoksen kehittämiseen tulisi ryhtyä vähitellen., sillä rahavarojen niukkuus sekä tehtävän laajuus vaatii aikansa. Siksi olisi jo hyvällä alulla olevat esivalmistelutyöt saatava jatkuvasti käyntiin hankkimalla siihen tarvittava taloudellinen tuki. Kasvatusopillinen kirjasto ja lukusali on järjestettynä laitoksena jo useita vuosia kaikessa hiljaisuudessa suorittanut tällaista tehtävää.

Rahallisesti tuettuna ja edelleen luottaen siihen arvokkaaseen apuun, jota se tähän saakka on saanut nuattia Kouluhallituksen, eri opettajapiirien ym. kautta, voisi se edellä esitetyn työn suorittaa.»¹

Opettajaneuvosto hyväksyi alustajan esittämät seuraavat ponnet: »Opettajaneuvosto pyytää Kouluhallitusta toimimaan niin,

1. että pääkaupunkiin perustettaisiin kaikkia kasvattajapiirejä palveleva kasvatusopillinen tutkimuslaitos;

2. että jo toiminnassa olevan Kasvatusopillisen kirjaston ja lukusalin toimintaa ohjattaisiin siihen suuntaan, että siitä kehittyisi tällainen tutkimuslaitos;

3. että mainitun laitoksen ylläpitoa varten otettaisiin valtion menoarvioon vuosittain pysyväinen määräraha.»²

Uudelleen maamme kouluväki toivoi pian saavansa keskuslaitoksen. Tri Aukusti Salo kirjoitti opettaja Oksasen alustuksen ja opettajaneuvoston päätöksen johdosta mm.: »Olen esittänyt Ruotsin vastaavia suunnitelmia suomalaiselle opettajaväelle näin laajalti senvuoksi, että *meilläkin kysymys näyttää vihdoim lähestyvän toteuttamisvaihettaan.*» Mainitsemistaan Ruotsin vastaavista suunnitelmista hän tässä kirjoituksessaan »Kasvatustieteellinen laitos»³ huomauttaa, että Ruotsissa on asian käytännöllisemmässä toteuttamisessa päästy osittain pitemmälle kuin Suomessa, vaikka meillä asiaa koskevat suunnitelmat ovat olleet esillä aikaisemmin kuin Ruotsissa. Esitys oli ollut siellä valtiopäivillä esillä mm. v. 1942 ja varainhoitovuodeksi 1944—45 perustettavaksi anottulle psykologis-pedagogiselle instituutille oli pyydetty 19.800 kruunun suuruista määrärahaa. Laitoksen tarkoituksesta on maininta: »— teoreettisen ja käytännöllisen pedagogiigan yhteistoiminnan edistäminen. Tällainen laitos voisi olla myös pedagogisen koetoiminnan johtavana, valvovana ja kokoava-

¹ Opettajain Lehti n:o 2/14. 1. 1944. s. 37.

² S:n n:o 1/1944, s. 15.

³ S:n n:o 3/44, ss. 52—53.

na keskuselimenä.» Selostettuaan yksityiskohtaisemmin laitoksen tehtäviä, sen kokoonpanoa, hallinto- ja virkailijakunnan tehtäviä tri Salo vertaa niitä meillä esitettyihin suunnitelmiin ja lausuu: »Vastaava ruotsalainen laitos on tuntuvasti yksipuolisempi, ja muutenkin sen järjestely muistuttaa enemmän suurta ja hitaasti toimivaa komiteaa kuin laitosta. Meillä sen suunnittelu siinäkin suhteessa osuu oikeampaan. Tietysti ei meilläkään voida heti alkuunsa sen koko ohjelmaa suinkaan toteuttaa kaikessa laajuudessaan, vaan vähitellen. Mutta on oikeampaa, että meillä on olemassa laajempi hahmoittelu pohjana. Ja yhä uusia tehtäviä sille karttuu vuosien varrella. Sellaisena tuli nyt opettajaneuvostossa esille sen jäsenten toiminta pedagogisena lautakuntana. — — — Opettajaneuvoston esityksessä puhutaan kasvatusopillisesta *tutkimuslaitoksesta*. Kun neuvostossa oli kiireessä paljon asioita käsiteltävä, ei tämä nimitys tullut lopullisesti tarkoin harkituksi. Vaikka se ei itse asian sisältöön vaikutakaan, on kuitenkin tähdellistä, että tämä laitos saa alunperin oikean kyltinsä. Senvuoksi ehdottaisin, että sen nimeksi pantaisiin *kasvatusopillinen laitos*. — Maamme kasvattajapiirit toivovat hartaasti, että opettajaneuvoston tällä kertaa alulle panema kasvatustieteellisen laitoksen perustamiskysymys saisi hallituksen ja eduskunnan myötämielisyyden osakseen, kouluhallituksen myötämielisyydestä ja toimenpiteistä saatamme olla varmoja.»¹

Tri Salon esittämä meillä tehtyjen suunnitelmien vertaaminen Ruotsin vastaavaan laitokseen osoittaa, että meillä on tässäkin asiassa yritetty pysyä sivistysmaiden rintamassa. Varmaankaan ei vertauksen tekijä tri Salo ole ilman aihetta tuohon tulokseen päätenyt. Siitä tulee vakuuttuneeksi sekin kouluväki, jolla ei ole ollut tilaisuutta tutustua ulkomaiden laitoksiin, kun tutustuu meillä suunnitellun laitoksen eri valmisteluvaiheissa siitä annettuihin selostuksiin. Mainittakoon

¹ Opettajain Lehti n:o 3/1944, ss. 52—53.

*Komitean sihteeri,
raatimies Niko Oksanen.*

lisäksi, että keskuslaitosta suunnittelevan kouluhallituksen v. 1930 asettaman valiokunnan puheenjohtajana ja valtioneuvoston v. 1946 asettaman komitean puheenjohtajana toiminut kouluneuvos *Niilo Kallio* on ollut suunnittelun johdossa sen kaikissa vaiheissa. Hän tutustui v. 1935 tekemälleen matkalla Ruotsin, Tanskan, Saksan, Belgian, Ranskan, Sveitsin, Italian, Unkarin, Itävallan, Puolan ja Viron kasvatusopillisiin keskuskirjastoihin ja tutkimuslaitoksiin.

Viimeksi mainitun (valtioneuvoston v. 1946 asettaman) komitean muodostivat puheenjohtaja, kouluneuvos Kallio, professori *J. A. Hollo*, professori *Erik Ahlman*, professori *Urpo Harva* ja maisteri *Niilo Mäki*, komitean sihteeriksi kutsuttiin Kasvatusopillisen kirjasto- ja lukusalisäätiön sihteeri, opettaja *Niko Oksanen*. Työjaoston muodostivat puheenjohtaja Kallio, professori Harva ja sihteeri Oksanen. Asiantuntija-apua komitealle antoivat kouluneuvos *Kaarlo Saarialho*, maisteri *H. A. Turja*, kouluneuvos *Lauri Puupponen*, tri *Aukusti Salo*, profeffori *Matti Koskenniemi* ja professori *Arvo Lehtovaara*. Komitean sihteeri tutustui v. 1946 Ruotsin psykologis-pedagogiseen instituuttiin, professori Koskenniemi antoi v. 1946 Tanskaan, Norjaan ja Ruotsiin tekemänsä matkan jälkeen selostuksen näiden maiden vastaavista laitoksista ja Yhdysvaltain lähetystön välityksellä sai komitea tietoa vastaavasta amerikkalaisesta laitoksesta. Näin on tä-

män laitoksen suunnittelutyö alusta alkaen sen viimeisiin vaiheisiin asti yhtenäisesti johdettu ja parhaan asiantuntija-voimin tehty. Kun laitos vain saataisiin perustettua ja työskentelemään, se toiminnassakin voisi osoittautua ulkomaisien tutkimuslaitosten veroiseksi.

Sen epäileminen ei varmaan ole perustamisen esteenä ollutkaan. Ymmärrettävänä syynä on ollut viimeaikaisten koettelemustemme mukana tulleet julkista talouttamme jatkuvasti rasittavat uudet menot ja varojen puute. Mutta syynä saattaa yhdeltä osalta olla se, että tutkimuslaitoksen tarpeellisuutta arvostellaan vertaamalla sitä välittömästi taloudellista hyötyä tuottavien laitosten arvoon.

Keskuslaitoksen perustamisajatus on saanut kyllä ymmärtämystä. Taloudellisen hyvinvoinnin vuosina se oli vähillä toteutua. Eduskunnassa myös on tehty sen perustamiseksi toivomusalotteita. Edustaja *J. V. Wainion* ym. vuoden 1936 valtiopäiville tekemään toivomusalotteeseen sisältyi 200.000 markan suuruisen määrärahan ottaminen vuoden 1937 tuloja menoarvioon *pedagogista* keskuslaitosta varten. Laitos ehdotettiin sijoitettavaksi Helsinkiin.

Aloitteesta annetussa sivistysvaliokunnan epäävässä lausunnossa huomautettiin, ettei hallitus ollut riittävästi tutkinut sitä, olisiko laitos perustettava itsenäiseksi vai Helsingin yliopiston yhteydessä toimivaksi tai voitaisiinko sen tehtäviä hoitaa Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun yhteydessä. Valiokunnan ehdotukseen yhtyen eduskunta päätti aloitteen johdosta, »että hallitus selvittäisi kasvatustieteellisen tutkimuslaitoksen perustamista koskevan kysymyksen ja antaisi senjälkeen asiasta eduskunnalle esityksen.»¹

Usein mainitun valtion komitean asettamisen aiheutti vuoden 1945 valtiopäivillä edustaja, kirkkoherra *Kosti Kankaisen* ym. tekemä toivomusalote. Siinä selvitettiin keskuslaitoksen tarpeellisuus, tehtävät ja työtavat ja mai-

¹ K.mietintö s. 12.

nittiin, että siihen tulisi kuulua kasvatustieteellinen kirjasto ja lukusali, koulumuseo, näyttelyosasto sekä filmi- ja kuvaosasto. »Johtajana laitoksessa olisi tieteellisesti tehtäväänsä valmistunut henkilö ja hänen apunaan vähintään kaksi tutkimusassistenttia sekä pedagoginen lautakunta neuvoa antavana elimenä.»¹ Sivistysvaliokunta esitti tämän aloitteen hyväksymistä ja ehdotti eduskunnan päätettäväksi toivomuksen, »että hallitus ensi tilassa antaisi eduskunnalle esityksen kasvatustieteellisen keskuslaitoksen perustamisesta ja ensi vuoden tulo- ja menoarvioesityksessä varaisi tarkoitusta varten riittävän määrärahan».² Eduskunnan hyväksyttyä tämän toivomuksen oli tuloksena usein mainitun valtion komitean asettaminen, ja tuon komitean työn tuloksena voitaisiin nyt meidän oloihimme sovelias kasvatustieteellinen keskuslaitos perustaa. Komitean ehdotus sisältää myös luonnoksen keskuslaitoksesta annettavasta laista ja asetuksesta.

Vuosikymmeniä vireillä ollut suunnitelma tuli valmiiksi. Kasvatustieteellisen keskuslaitoksen toimialaan katsottiin siitä laaditun lakiehdotuksen 1 §:n mukaan kuuluvan seuraavat tehtävät: »suorittaa ja edistää eri ikäasteiden kasvatukseen ja opetukseen liittyvää tutkimustyötä, olla kasvatusta ja opetusalan tiedoitus- ja neuvontaelimenä, herättää luentojen, kurssien, näyttelyiden ja julkaisutoiminnan avulla harrastusta kasvatusta ja koulukysymyksiin sekä muutenkin toimia maan kasvatusta ja opetusolojen kehittämiseksi.»²

Muista sitä koskevista seikoista mainitaan laissa: »Tämän tehtävän toteuttamiseksi keskuslaitokseen voidaan perustaa eri osastoja.

Keskuslaitos on opetusministeriön alainen. Sen kotipaikka on Helsingin kaupunki.»³

Lain toisessa pykälässä sanotaan keskuslaitoksen virkailijoista, että siinä on professorin, tutkimusassistentin, sihtee-

¹ ² ³ K.mietintö ss. 12—13.

rin, kirjaston- ja osastonhoitajan sekä kirjaston amanuenssin virkoja, tarpeellisia toimia ja palveluskuntaa. Se voi ottaa määräämisiä assistentteja, antaa tutkimusapurahoja ja palkata luennoitsijoita. Sen johtajaksi nimitetään joku sen professoreista. — Keskuslaitoksen yhteydessä toimii pedagoginen neuvottelukunta.

Lain edellyttämistä, keskuslaitokseen tarpeellisiksi katsotuista osastoista on mainittu seuraavat:

1. *tutkimusosasto*, joka samalla olisi tiedonantolaitos;
2. *kasvatusopillinen kirjasto*, joka myös postitse lähettäisi kirjoja lainaksi muualle maahan;
3. *kasvatusopillinen lukusali*;
4. *koulumuseo*, yksi koko maan koululaitoksen kehitystä esittelevä museo, yhteistoiminnassa kouluhistoriallisen seuran kanssa kehitettävä, museon lopullinen järjestäminen tapahtuisi vasta sitten, kun keskuslaitos muuten on voitu järjestää, sijoittaa ja saatu toimimaan;
5. *näyttelyosasto*, parhainta koulukalustoa, havaintovälineitä ja koulutarpeita esittelevä, niiden ja oppilastöiden sekä harrastustöiden näyttelyjä järjestävä osasto;
6. *kuva- ja filmiosasto*, myös lainaisi laitteita, heittämiä ja materiaalia kouluille esim. episkooppeja, epidiaskooppeja, elokuvanheittämiä, osasto pitäisi yhteyttä muiden maiden vastaaviin laitoksiin.

Edellä oleva luettelo on julkaistu Kasvatusopillisen aikakauskirjan eripainoksena numerossa 3/1945 kouluneuvos Kallion kirjoittamassa artikkelissa »Kasvatustieteellinen keskuslaitos». Verrattaessa sitä ylempänä lainattuun lehdistä, huomaamme, että suunnitelma oli jo kymmenisen vuotta aikaisemmin rakennuskelpoinen, joskin se on ajan vaatimuksia huomioon ottaen eräiltä kohdiltaan uusiintunut.

Keskuslaitoksen toiminta määritellään tarkemmin asetusluonnoksessa. Se ilmenee osaksi myös yllä olevasta osastojen

erittelystä, joten sen tarkempi kuvaaminen on aiheeton tässä yhteydessä.

Asetuksessa luetellaan ja annetaan määräykset neuvottelukunnasta, siihen kutsuttaisiin Helsingin yliopiston kasvatustieteiden ja opetusopin varsinaiset professorit, Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulun valitsema professori, Turun yliopiston valitsema professori, Åbo Akademin valitsema ja yhteiskunnallisen korkeakoulun valitsema professori, edelleen sosiaaliministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön, Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen, Suomen kansakoulunopettajain liiton edustaja ja enintään kolme muuta kasvatustieteiden ja opetusalan toimivan järjestön tai yhdistyksen edustajaa. Keskuslaitoksen johtaja ja sihteeri ovat itseoikeutettuja jäseniä. Pedagoginen neuvottelukunta kutsutaan koolle vähintään kerran vuodessa, se antaa lausuntonsa laitoksen johtajan tekemästä työohjelmasta. Se voi myös oma-aloitteisesti tehdä ehdotuksia tutkimustehtävistä ja toimenpiteistä, joihin olisi ryhdyttävä.

Keskuslaitoksen toteuttaminen on suunniteltu tapahtuvaksi asteittain kulloinkin siihen tarkoitukseen myönnettävien varojen ja mahdollisten tilojen sallimissa rajoissa. Alun pitäenäkään ei siis ole ollut kysymyksessä mahdollisuuksiamme ylittävän suuria varoja nielevän laitoksen kertakaikkisesta perustamisesta. Tältä kohdalta ei suunnitelmien olisi pitänyt tuottaa estettä sen toteuttamiselle. Mutta sepä ei vain toteutunut, myöhemmin tehdyt yritykset eivät myöskään ole johtaneet tulokseen. Kouluhallituksen esitys vuoden 1948 tulo- ja menoarvion yhteydessä laitokselle aiotun määrärahan ottamisesta menoarvioon evättiin. Laitoksen vaatimien uusien virkojen perustaminen lienee ollut silloin esteenä. Eduskuntaan asti ei keskuslaitoksen perustamiskysymys pöytäkirjojen mukaan näytä enää päässeen vuoden 1945 toivomusaloitteesta päätöksen saatuaan.

Nyt viimeksi on keskustelu kohdistunut laitoksen sijoittamispaikan — Jyväskylä vai Helsinki — vaiheille. Näihin

kysymyksiin enää puuttumatta voitaneen toistaa alussa mainittu huomautus, että kohta jälleen olisi aika odottaa virallisia toimenpiteitä kasvatustieteellisen keskuslaitoksen perustamiseksi. Sen suunnitelmien historiaa seuratesamme voimemme tulla vakuuttuneiksi siitä, että niiden mukaan pystytettävän laitoksen varmaan voisimme talouttamme vaarantamatta ylläpitää. Sen tuottama taloudellinen hyöty ei ainkaan ensi vuosikymmenien aikana liene ilmeisesti havaittavissa. Mutta se pystyy johtamaan tieteen elävöittävän ja tehokkaan voiman arkisen käytännöllisen kasvatustyön viljelyksille. Sen tapahtuman tuloksena voimme odottaa myös sellaista yhteiskunnalle koituvaa taloudellista hyötyä, jonka nykyisin ensiksi otamme huomioon uusia yhteisiä laitoksia pystyttäessämme.